

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/340916338>

To the question of fixing of legal models of right-depriving jural facts in the conditions of civil agreement

Article · October 2012

DOI: 10.5281/zenodo.3766030

CITATIONS

0

READS

15

1 author:

Anatoliy V. Kostruba

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

312 PUBLICATIONS 88 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Succession [View project](#)

Legal facts in civil law relationship [View project](#)

ВІСНИК ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

ОФІЦІЙНИЙ ДРУКОВАНИЙ ОРГАН
ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

Заснований у 1994 році

Видається шість разів на рік
Передплатний індекс 74156

5/2012

Свідоцтво

про державну реєстрацію № 10780 Серія KB
від 22.12.2005 р.

Засновник:

Вищий господарський суд України

Адреса редакційної колегії:

01016, м. Київ, вул. О. Копиленка, 6

Головний редактор:

Осетинський А. Й.

Видавець:

Видавнича організація
«Юрінком Інтер»

УДК 347.13

А. В. Коструба,*кандидат юридичний наук, доцент,**доцент кафедри цивільного і трудового права**Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВОВИХ МОДЕЛЕЙ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В УМОВАХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Досліджено питання щодо особливостей закріплення правових моделей правоприпиняючих юридичних фактів в умовах цивільно-правового договору, порівняно порядок закріплення таких моделей в умовах цивільно-правового договору і нормі права, проаналізовано вплив оформленості правоприпиняючого юридичного факту на його можливість викликати відповідні юридичні наслідки.

Ключові слова: *договір, юридичний факт, правоприпинення, правоприпиняючий юридичний факт, модель.*

Серед всього обсягу правоприпиняючих юридичних фактів на особливу увагу заслуговують ті, що виникають внаслідок моделей, закріплених в умовах цивільно-правового договору. Унікальність цього юридичного факту пояснюється тим, що, з одного боку, він здатний спричиняти наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення прав, обов'язків або правовідносин, а з іншого – в умовах договору можуть бути закріплені як об'єктивні, так і суб'єктивні підстави припинення як речових, так і зобов'язальних правовідносин, з настанням яких пов'язується виникнення, зміна або припинення прав, обов'язків або навіть нових правовідносин між сторонами договору. Крім того, будучи гнучким і динамічним способом регулювання майнових цивільних відносин, договір відкриває додаткові порівняно з нормативним регулюванням можливості, що і зумовлює його поширеність як інструменту регулювання в цивільному обороті. Разом із тим, питання закріплення правових моделей правоприпиняючих юридичних фактів в умовах цивільно-правового договору не знайшло належного відображення в цивілістичній літературі, що надає йому наукової і практичної актуальності.

Питанню правоприпиняючих юридичних фактів і порядку закріплення їхніх правових моделей в умовах цивільно-правових договорів присвячено праці таких вітчизняних і

зарубіжних вчених, як М. М. Агарков, М. І. Брагінський, В. Б. Борисова, І. В. Жилінкова, М. Ф. Казанцев, Н. С. Кузнецова, Є. О. Крашенінніков, Н. М. Пархоменко, А. О. Сироткіна, Я. М. Шевченко та інші.

Метою статті є здійснення аналізу порядку та особливостей закріплення правових моделей правоприпиняючих юридичних фактів в умовах цивільно-правового договору та механізму правоприпинення правоприпиняючих юридичних фактів, які виникають внаслідок конструкцій умов договору.

Договір на сьогодні є основним інструментом організації ринкових відносин, а договірне регулювання – самостійним правовим способом організації конкретних індивідуальних договірних зв'язків між суб'єктами, що існує поряд з нормативно-правовою регламентацією [1, с. 43]. За допомогою договору відбувається поширення соціальних зв'язків на всі сфери суспільного життя. Договір є традиційним засобом регулювання відносин у галузях приватного та публічного права, які використовують договірний початок як самостійний елемент суспільного регулювання [2, с. 9]. Незважаючи на те, що договір може бути як підставою припинення речового права, так і зобов'язального за своєю природою, він наближений до зобов'язальної сфери, оскільки його змістом є взаємні права і обов'язки сторін, а фактично права й обов'язки кредитора і боржника, які

мають вчиняти певні дії на користь один одного або утриматися від певних дій. Крім того, всі договори містяться в розділі 3 книги п'ятої ЦК України, що має назву «Зобов'язальне право».

Договір можна розглядати дещо абстраговано, у зв'язку з чим він набуває ознак юридичного факту, з яким пов'язується виникнення, зміна чи припинення правовідносин, врегульованих нормами права. Однак водночас можна погодитися з тим, що роль договору як юридичного факту достатньою мірою не висвітлена. У зв'язку з цим вдалими є такі тези, наведені М. Казанцевим: 1. Значення договору як юридичного факту проявляється в основному лише у факті укладення (наявності) договору. На думку М. Казанцева, для виникнення правовідносин (елементів правовідносин), що моделюються нормами права, важливим є факт існування договору (в необхідних випадках фактичного складу). 2. Факт укладення (наявності) договору – не єдиний юридичний факт, необхідний для розвитку договірних правовідносин. Сам по собі факт укладення договору найчастіше тягне за собою тільки виникнення договірних правовідносин, притому нерідко лише в узагальненому вигляді. Подальший розвиток (динаміка) договірних правовідносин (виникнення нових прав чи обов'язків, зміна чи припинення окремих прав і обов'язків, що виникли раніше) має місце вже внаслідок появи інших конкретних юридичних фактів, які передбачені нормами права чи умовами договору, що визначають зміст договірних правовідносин (наприклад таких юридичних фактів, як настання строків поставки товару, строків його уплати, прострочення поставки товару тощо) [3, с. 91–92].

Ці обставини дуже яскраво демонструють таку властивість права, як його ідеальність. Варто звернути увагу на те, що право – поняття ідеальне, і це зумовлено самою природою правовідносин, оскільки «юридичні відносини є взагалі ідеальними відносинами між особами». Ідеальна природа притаманна будь-якому суб'єктивному праву, в тому числі й речовому, і з цього погляду немає жодної різниці в суб'єктивному цивільному праві, незалежно від того, яким воно є – ре-

човим чи зобов'язальним. Об'єктом суб'єктивного цивільного права можуть бути речі (і тоді право виникає як речове), але можуть бути і вимоги визначеної дії, як то: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші. І в цьому випадку об'єкт права не матеріалізований, але матеріальний, оскільки подібна вимога завжди може бути оцінена, виражена в грошах, і тому право носить майновий характер. Разом із тим оцінці підлягає не право, а вимога кредитора як предмет обов'язку боржника: «тільки те може бути предметом зобов'язання, що може бути виплачено грошима». Право (як явище ідеальне) саме по собі нічого не варте, його не можна «порахувати», але можна виразити в грошовому еквіваленті вимогу кредитора в зобов'язанні: наприклад, вартість робіт чи послуг, що підлягають виконанню боржником [4, с. 70–71].

Інша сторона ідеальності права це те, що, будучи забезпеченим державним примусом і механізмами виконання, воно може породити реальний результат у вигляді змін як в ідеальній сфері, так і в матеріальній. Проте зобов'язальна чи речова сфера правовідносин не може не впливати на юридичні факти й не визначати їх властивостей.

Розірвання договору призводить до виключення взаємообумовленості поведінки сторін, за якої від того, як, яким чином кожним контрагентом виконуються обов'язки, залежить активізація нових правомочностей, а тому дорівнює зупиненню динаміки, викликаної даною правовою моделлю [5, с. 25].

Розглядаючи умови договору, які мають об'єктивний характер і з якими договір пов'язує припинення зобов'язальних або речових правовідносин, не можна не звернути увагу на їх оформленість як юридичного факту. На відміну від речових правовідносин, які припиняються в силу різних за формою юридичних фактів (знищення, відчуження, реkvізиція) і які мають як ідеальний, так і матеріальний характер, припинення зобов'язань у більшості випадків відбувається за посередництвом суб'єктивних підстав.

Що стосується оформлення об'єктивних підстав припинення зобов'язання як умов договору, то в цьому випадку слід сказати про форму правочину й договору. Адже згідно зі ст. 638 ЦК України договір є укладе-

ним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. У силу того, що договір є правочином, у питанні форми договору сторони мають керуватися ст. 205 ЦК України, яка має назву «Форма правочину». Частини 1, 2 і 3 цієї статті визначають чотири форми правочину – усну, письмову, з конклюдентними діями і мовчазну [6] (з мовчазної згоди). Вимоги нотаріального посвідчення і державної реєстрації хоча і віднесені деякими вченими до форми правочину [7, с. 206], проте мають дискусійний характер у зв'язку з тим, що формою правочину є спосіб вираження волі осіб, які беруть участь у ньому [7, с. 206], а нотаріальне посвідчення разом з державною реєстрацією є вимогами законодавця. Таким чином, договір, стосовно якого не дотримано належної форми, не є укладеним, тобто не можна говорити про відповідний юридичний факт [8, с. 99]. Як приклад можна привести невідповідність форми правочину щодо заміни кредитора у зобов'язанні формі правочину, на підставі якого виникло зобов'язання (ч. 1 ст. 513 ЦК України) [6].

Наведені обставини дозволяють дійти висновку, що правові моделі правоприпиняючих юридичних фактів у зобов'язанні, які закріплюються в умовах договору або іншого правочину, є чинними, а юридичні факти можуть мати місце лише у тому випадку, коли ці умови належним чином оформлені. В разі недотримання форми правочину, правові моделі, закріплені в його умовах, мають щонайменше спірний характер і їх спроможність законно викликати правоприпиняючі наслідки значно зменшується, не кажучи про те, що ці моделі взагалі можуть бути визнані такими, що не відповідають вимогам закону у зв'язку з неправильним оформленням, а тому і не тягти наслідків. Додаткові угоди або угоди про внесення змін до первинного договору мають відповідати формі первинного договору. Угода про внесення змін до умов нотаріально посвідченого договору, наприклад, може бути оформлена шляхом складання окремого документа, до якого додається примірник Державного акта про право приватної власності на землю, що знаходиться у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса. Угода під-

писується сторонами і посвідчується нотаріусом [9, с. 32].

На підставі наведеного вище можна дійти висновку, що умовами договору можуть закріплюватися правові моделі об'єктивних правоприпиняючих юридичних фактів. При цьому, з одного боку, умови договору оформлюють ці умови ззовні й вводять їх у сферу права, якщо вони перебувають поза нею, а з іншого боку, саме настання цих юридичних фактів, якщо вони закріплені як такі, що настають незалежно від волі учасників правовідносин, має об'єктивний характер. Фактично за посередництвом договору учасники цивільних правовідносин можуть надати юридичного значення умовам і обставинам об'єктивної дійсності, які є байдужими для права або конкретних правовідносин. Принцип свободи договору дозволяє учасникам цивільних правовідносин зробити юридичними фактами в межах цих правовідносин абсолютно будь-які обставини, незалежно від підстав їх виникнення (об'єктивних або суб'єктивних).

Як приклад можна навести такі умови договору, з якими пов'язується припинення зобов'язання і які мають об'єктивний для учасників договірних правовідносин характер. Договір оренди припиняється зі смертю когось із близьких родичів наймодавця. Договір банківського вкладу припиняється із закінченням певного строку. Договір управління майном припиняється з моменту ліквідації юридичної особи – управителя за посередництвом рішення суду, яке набрало законної сили. Усі ці обставини вводяться до конкретних правовідносин їх учасниками, але при цьому вони не залежать від волі учасників і мають об'єктивний характер, у зв'язку з чим стають правоприпиняючими юридичними фактами.

Що стосується неможливості виконання зобов'язання як підстави його припинення, то ця підстава є досить широкою за своїм змістом у зв'язку з тим, що включає як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, варіації яких можуть бути найрізноманітнішими. За посередництвом умов договору сторони можуть визначити конкретні обставини, які унеможливають виконання обов'язку. Як правило, на практиці ці обставини називаються форс-

мажорними, тобто такими, які не могли бути передбачені і враховані сторонами зобов'язання на момент його виникнення.

Наведені вище обставини свідчать про те, що умови договору можуть закріплювати правові моделі правоприміняючих юридичних фактів на рівні з нормами права. Норми права встановлюють невичерпний перелік правоприміняючих юридичних фактів, які можуть спричиняти припинення прав, обов'язків або цілих правовідносин, і лише

спрямовують учасників зобов'язальних правовідносин на закріплення тих чи інших з них. Разом із тим закон надає право учасникам цивільних правовідносин закріплювати конкретні моделі правоприміняючих юридичних фактів, які вони вважають за потрібне, що, безспірно, є проявом принципу свободи договору і позитивно впливає на розвиток договірної регулювання в цивільному обороті.

Список використаних джерел

1. Шевченко Л. И. О понятии, сущности и значении договорного регулирования имущественных отношений в условиях рыночной экономики / Л. И. Шевченко // Государство и право. – 2005. – № 10. – С. 42–48.
2. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. М. Пархоменко. – К., 1998. – 18 с.
3. Казанцев М. Ф. Гражданско-правовое договорное регулирование: исходные положения концепции / М. Ф. Казанцев // Известия ВУЗов. – 2003. – № 2. – С. 90–102. – (Серия «Правоведение»).
4. Чеговадзе Л. К вопросу о механизме перехода права / Л. Чеговадзе // Хазяйство и право. – 2002. – № 6. – С. 70–73.
5. Ломидзе О. Влияние договорного правоотношения на распорядительные возможности кредитора и отчуждение права после расторжения договора / О. Ломидзе // Хазяйство и право. – 2005. – № 8. – С. 16–28.
6. Цивільний кодекс України : станом на 1 листопада 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356 (із змінами).
7. Харитонов Е. О. Цивільне право України : підручник / Е. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К. : Істина, 2003. – 776 с.
8. Єсіпов І. Договір як юридичний факт / І. Єсіпов // Юридичний журнал. – 2005. – № 2 (32). – С. 99–103.
9. Гаврилова С. Порядок розірвання договору купівлі-продажу земельної ділянки / С. Гаврилова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2003. – № 2 (8). – С. 32–33.

Коструба А. В. К вопросу о закреплении правовых моделей правопрекращающих юридических фактов в условиях гражданско-правового договора.

Исследован вопрос особенностей закрепления правовых моделей правопрекращающих юридических фактов в условиях гражданско-правового договора, проведено сравнение порядка закрепления таких моделей в условиях гражданско-правового договора и нормы права, проанализировано влияние оформленности правопрекращающего юридического факта на его возможность вызывать соответствующие юридические последствия.

Ключевые слова: договор, юридический факт, правопрекращение, правопрекращающий юридический факт, модель.

Kostruba A. V. To the question of fixing of legal models of right-depriving jural facts in the conditions of civil agreement.

A question of the features of fixing of legal models of right-depriving jural facts in the conditions of civil legal agreement is explored, the order of fixing of such models in the conditions of civil agreement and the order of fixing of such models in the conditions legal proposition are compared, the influence of the appearance of right-depriving jural fact to possibility of causing the proper legal consequences is analysed.

Key words: agreement, jural fact, right-deprivation, right-deprival jural fact, model.